

ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАРДЫ ДАМЫТУ МОДЕЛІНІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР

Карипова М.Р., м.э.н., аға оқытушысы

*Л.Б. Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жол институты,
Алматы қ.*

Аннотация: Бұл мақалада біз интеграция процесіндегі құрылымдық өзгерістерге негізделген шағын бизнесті дамыту моделін ұсынамыз. Ұсынылған модель қаржыландыруға қол жетімділікті қамтамасыз етуге, бизнес-инкубаторларды құруға, нарықтарға қол жетімділікті жеңілдетуге, технологиялық инновацияларға назар аударуға және ынтымақтастықты ынталандыруға бағытталған.

Түйінді сөздер: интеграциялар, шағын кәсіпорындар, технологиялық инновациялар, бизнес-инкубаторлар.

Шағын бизнес кез-келген экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Олар жұмыспен қамтудың және табыс табудың маңызды көзі болып табылады және елдің экономикалық өсуіне ықпал етеді. Дегенмен, шағын бизнес олардың өсуі мен дамуына кедергі келтіретін әртүрлі мәселелерге тап болады. Бұл мәселелерге, басқалармен қатар, шектеулі ресурстар, қаржыландыруға қол жетімділіктің болмауы, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі және нарықтарға қол жетімділіктің шектелуі жатады.

Интеграция процесі осы мәселелердің кейбірін шешуге мүмкіндік береді. Интеграция экономикадағы құрылымдық өзгерістерге әкелуі мүмкін, бұл шағын бизнестің өсуі мен дамуына қолайлы жағдай жасай алады. Бұл мақалада біз интеграция процесіндегі құрылымдық өзгерістерге негізделген шағын бизнесті дамыту моделін ұсынамыз.

Шағын кәсіпорындарды дамыту моделі: шағын және орта кәсіпкерлік көрсеткіштерін есептеу әдістемесі халықаралық стандарттарға сәйкес қалыптастырылатын және «мемлекеттік статистика туралы» 2010 жылғы 19 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес бекітілетін статистикалық әдіснамаға жатады.

Әдістеме Қазақстан Республикасының экономикасына шағын және орта кәсіпкерлік секторының үлесін бағалауды жүзеге асыру мақсатында Шағын және орта кәсіпкерліктің қызметін сипаттайтын көрсеткіштерді есептеу үшін ресми статистикалық ақпарат алудың негізгі аспектілері мен әдістерін айқындайды. Осы Әдістеменің мақсаты Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерліктің дамуын сипаттайтын ресми статистикалық ақпаратты қалыптастыру болып табылады. Әдістемені Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті және оның аумақтық органдары шағын және орта кәсіпкерліктің көрсеткіштерін қалыптастыру кезінде қолданады. Осы Әдістеменің объектісі шаруашылық жүргізуші субъектілердің төрт түрінің жиынтығы болып табылады: дара кәсіпкерлер, шаруа немесе фермер қожалықтары және шағын және орта кәсіпкерлікке жататын заңды тұлғалар.

ШОБ субъектілерінің қызметін мониторингтеу үшін мынадай көрсеткіштер қалыптастырылады:

- 1) тіркелген ШОК субъектілерінің саны;
- 2) жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің саны;
- 3) жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілеріндегі жұмыскерлер саны;
- 4) ШОК субъектілері өндірген өнімнің, орындаған жұмыстардың және көрсеткен қызметтердің көлемі;
- 5) ШОБ субъектілері өндірген өнімнің, орындаған жұмыстардың және көрсеткен қызметтердің нақты көлемінің индексі.

ШОБ субъектілерінің қызметін сипаттайтын көрсеткіштер тоқсандық кезеңділікпен облыстар (аудандар) және экономикалық қызмет түрлері бойынша қалыптастырылады.

«Тіркелген ШОК субъектілерінің саны» және «жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің саны» көрсеткіштері ҚББ деректері бойынша қалыптастырылады.

«Жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілеріндегі қызметкерлер саны» көрсеткіші мынадай формула бойынша айқындалады:

$$Ч_{мсп} = Ч_{сн} + Ч_{соц} + Ч_{ин} + Ч_{кфх}, \quad (1)$$

мұндағы $Ч_{мсп}$ – жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілеріндегі қызметкерлер саны;

$Ч_{ин}$ – кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын шағын кәсіпорындардың қызметі туралы (есепті тоқсанда) жалпы мемлекеттік статистикалық байқау негізінде қалыптастырылатын шағын кәсіпкерлік кәсіпорындарындағы (саны 100 адамнан аспайтын) жұмыскерлер саны;

$Ч_{сн}$ – кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын орта кәсіпорындардың қаржы-шаруашылық қызметі туралы жалпы мемлекеттік статистикалық байқау және еңбек статистикасы бойынша байқаулар негізінде қалыптастырылатын орта кәсіпкерлік кәсіпорындарындағы (саны 101-ден 250 адамға дейін) жұмыскерлер саны (есепті тоқсанда);

$Ч_{соц}$ – әлеуметтік статистиканың жалпы мемлекеттік статистикалық байқаулары негізінде (есепті тоқсанда) білім беру және денсаулық сақтау саласындағы қызметті жүзеге асыратын шағын және орта кәсіпкерлік кәсіпорындарындағы (саны 250 адамға дейін) қызметкерлер саны;

$Ч_{ин}$ – ҚББ-дан қалыптастырылатын дара кәсіпкерлердегі қызметкерлер саны;

$Ч_{кфх}$ – ҚББ-дан қалыптастырылатын шаруа немесе фермер қожалықтарындағы қызметкерлер саны.

Жеке кәсіпкерлерде жұмыспен қамтылғандар саны туралы деректер Чип мынадай формула бойынша айқындалады:

$$Ч_{ин} = Ч_{ин (хозяин)} + Ч_{ин (наемные)}, \quad (2)$$

мұндағы $Ч_{ин}$ – жеке кәсіпкерлерден жұмыспен қамтылғандар саны;

$Ч_{ин (хозяин)}$ – ҚББ негізінде қалыптастырылатын жұмыс істеп тұрған дара кәсіпкерлердің саны;

$Ч_{ин (наемные)}$ – ҚББ негізінде қалыптастырылатын дара кәсіпкерлерден жалдамалы жұмыскерлер саны.

«ШОБ субъектілері өндірген өнімнің, орындаған жұмыстардың және көрсеткен қызметтердің көлемі» көрсеткіші мынадай формула бойынша айқындалады:

$$B_{мсп} = B_{мп} + B_{сн} + B_{соц} + B_{ин} + B_{кфх}, \quad (3)$$

мұндағы $B_{мсп}$ – ШОК субъектілері өндірген өнімнің, орындаған жұмыстардың және көрсеткен қызметтердің көлемі;

$B_{мп}$ – кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын шағын кәсіпорындардың қызметі туралы (есепті тоқсанда) жалпы мемлекеттік статистикалық байқау негізінде қалыптастырылатын шағын кәсіпкерлік кәсіпорындарының (саны 100 адамнан аспайтын) өндірген өнімінің, орындаған жұмыстарының және көрсетілген қызметтерінің көлемі;

$B_{сн}$ – кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын орта кәсіпорындардың қаржы-шаруашылық қызметі туралы (есепті тоқсанда) жалпы мемлекеттік статистикалық байқау негізінде қалыптастырылатын орта кәсіпкерлік кәсіпорындарының өндірілген өнімінің, орындалған жұмыстарының және көрсетілген қызметтерінің көлемі (саны 101-ден 250 адамға дейін);

$B_{соц}$ – әлеуметтік статистиканың жалпы мемлекеттік статистикалық байқаулары негізінде (есепті тоқсанда) білім беру және денсаулық сақтау саласындағы қызметті жүзеге асыратын шағын және орта кәсіпкерлік кәсіпорындарының (саны 250 адамға дейін) көрсеткен қызметтерінің көлемі;

$B_{ин}$ – дара кәсіпкерлер өндірген өнімнің, орындаған жұмыстардың және көрсеткен қызметтердің көлемі;

$B_{кфх}$ – шаруа немесе фермер қожалықтары өндірген өнім көлемі.

Жеке кәсіпкерлер үшін салықтар мен өндірілген өнім көлемінің, орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтердің нақты арақатынасы 1: 10 құрайды. Жеке кәсіпкерлер өндірген өнім көлемін есептеу негізінде әкімшілік дереккөз ұсынатын салықтардың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің нақты төленген сомалары туралы ақпарат алынады. Орташа салық ставкасы 10% құрайды.

Шағын бизнесті дамытудың ұсынылған моделі бес негізгі құрамдас бөлікке негізделген: қаржыландыруға қол жеткізу, бизнес-инкубаторлар, нарықтарға қол жеткізу, технологиялық инновациялар және ынтымақтастық.

Қаржыландыруға қол жеткізу: қаржыландыруға қол жеткізу шағын бизнестің өсуі мен дамуы үшін өте маңызды. Дегенмен, шағын бизнес қаржыландыруға қол жеткізу мәселелеріне жиі тап болады. Осылайша, ұсынылған модель шағын бизнес үшін қаржыландыруға қол жетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Бұған микроқаржы ұйымдары, венчурлық фирмалар және краудфандинг платформалары сияқты шағын бизнесті қолдайтын қаржылық инфрақұрылымды құру арқылы қол жеткізуге болады.

Бизнес-инкубаторлар: бизнес-инкубаторлар жалпы кеңсе кеңістігін, жабдықтар мен ресурстарды ұсына отырып, шағын бизнеске қолдау көрсетеді. Олар сондай-ақ шағын бизнестің өсуіне және дамуына көмектесу үшін оқыту,

тәлімгерлік және байланыс орнату мүмкіндіктерін ұсынады. Осылайша, ұсынылған модель шағын бизнестің өсуі мен дамуын қолдау үшін бизнес-инкубаторлар құруды қамтиды.

Нарықтарға қол жеткізу: шағын бизнес нарықтарға қол жеткізу кезінде, әсіресе халықаралық саудада жиі қиындықтарға тап болады. Осылайша, ұсынылған модель шағын бизнес нарықтарына қол жетімділікті жеңілдетуге бағытталған. Бұған сауданы ілгерілету бағдарламаларын құру және шағын бизнес пен ірі фирмалар арасында серіктестік орнату арқылы қол жеткізуге болады.

Технологиялық инновациялар: технологиялық инновациялар шағын бизнестің өсуі мен дамуы үшін өте маңызды. Осылайша, ұсынылған модель технологиялық инновацияларға ерекше назар аударады. Шағын бизнес бүгінгі қарқынды бизнес ортасында бәсекеге қабілетті болып қалу үшін жаңа технологияларды енгізуі керек. Модель тиімділік пен өнімділікті арттыру үшін цифрландыру және автоматтандыру сияқты жаңа технологияларды әзірлеуді және енгізуді ынталандыруы керек.

Ынтымақтастық: ынтымақтастық шағын бизнестің жетістігі үшін өте маңызды. Осылайша, ұсынылған модель шағын бизнес пен шағын және ірі кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты ынталандырады. Ынтымақтастық ресурстар мен тәжірибе алмасуға әкелуі мүмкін, бұл шағын бизнеске кездесетін қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Интеграция процесіндегі құрылымдық өзгерістерге негізделген шағын бизнесті дамытудың ұсынылған моделі қаржыландыруға қол жеткізуге, бизнес-инкубаторларды құруға, нарықтарға қол жеткізуді жеңілдетуге, технологиялық инновацияларға назар аударуға және ынтымақтастықты ынталандыруға бағытталған. Бұл модельді сәтті енгізу елдің экономикалық дамуына үлес қоса алатын шағын бизнестің өсуіне және дамуына әкелуі мүмкін. Интеграция процесі Шағын бизнестің өсуі мен дамуы үшін қолайлы

орта құруға мүмкіндік береді және ұсынылған модель саясаткерлер мен мүдделі тараптар үшін шағын бизнесті дамытуды қолдау бойынша нұсқаулық бола алады.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Куликова Л.П., Полонцева ф. п. нарық жағдайында кәсіпкерлікті реттеу және қолдау// ғылым мен техникаға қол жеткізу.2015.-№5

2. Нарықтық экономикалық жүйелердің трансформациясы.- М.: «Академкнига» акц, 2019.

3. Аймақтық экономикалық интеграцияны қалыптастырудың теориялық тәсілдері. Калиева С.А. Хабаршы. «Экономикалық» сериясы-Алматы: ҚазҰПУ.Абай-2018.-№3(25).-с.3-10

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ІНЖІНІРІНГ В СИСТЕМІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

*Кащена Н.Б., д-р екон. наук, професор
Янчева Л.М., канд. екон. наук, професор
Державний біотехнологічний університет, м. Харків*

У новітніх умовах ведення бізнесу через посилення інформаційних впливів ефективність підприємницької діяльності все більше залежить від якості даних, що залучаються для прийняття управлінських рішень. Трансформація існуючих і розвиток цифрових бізнес-моделей збільшують обсяг інформаційних потоків і обумовлюють підвищення вимог до оперативності формування, достатності, якості фіксації і аналітичної обробки даних бухгалтерської інформаційної системи, їх подальшого використання в аналізі й управлінні. Дедалі більш актуальним стає створення якісно нового формату системи обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством, здатної забезпечити пошук можливостей її підвищення і задовольнити інфо-